

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่องกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย 2 ประการคือ (1) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน (2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษากลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง โดยได้กำหนดกรอบการวิจัยจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงเข้าไปศึกษาในพื้นที่ โดยวิธีการสัมภาษณ์ คณะกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่มและบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ การติดตามพัฒนาการในการเรียนรู้ของกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามประเด็นที่กำหนดไว้ การวิเคราะห์ข้อมูล ทำโดยการนำข้อมูลที่รวบรวมมาได้ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ นำมาประมวล และนำไปวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์และเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง มีขั้นตอน ดังนี้

- 1) ผู้นำกลุ่มมีความต้องการและริเริ่มการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- 2) กรรมการและสมาชิกของกลุ่มร่วมคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- 3) ผู้นำและกรรมการกลุ่มแสวงหาความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์
- 4) กรรมการและสมาชิกของกลุ่มทดลองผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่
- 5) กรรมการและสมาชิกกลุ่มสรุปบทเรียนการทดลองกระบวนการผลิตของแต่ละผลิตภัณฑ์

นอกจากนี้ พบว่ากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง มีลักษณะดังนี้

- 1) เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 2) เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและการลองผิดลองถูก
- 3) เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- 4) เป็นการเรียนรู้ที่ผ่านการวิจัย

5.1.2 ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง ได้แก่

5.1.2.1 ปัจจัยภายในกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง

- วิธีคิด ความรู้และทักษะของผู้นำกลุ่ม
- โอกาสผู้นำกลุ่มที่ได้ไปเห็น เรียนรู้ และทดลองชิมผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอื่นทำให้เกิดความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- การตัดสินใจของผู้นำกลุ่มในการทดลองทำผลิตภัณฑ์ใหม่
- การร่วมคิด ร่วมหารืออย่างต่อเนื่องของกรรมการและสมาชิกกลุ่ม
- การบริหารจัดการกลุ่มที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของผู้นำ กรรมการและสมาชิกกลุ่ม

5.1.2.2 ปัจจัยภายนอกกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง

- การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดลำพูน
- การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองง่า
- ผู้นำชุมชนบ้านต้นผึ้ง
- สักยภาพของกลุ่ม/องค์กร ในชุมชนบ้านต้นผึ้ง
- นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
- การเข้ามาทำวิจัยของนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยสามารถอภิปรายโดยใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

5.2.1 กระบวนการเรียนรู้ (Learning Processes)

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นฝิ่งเป็นการเรียนรู้

ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการหลากหลายทั้งมาจากการได้รับการฝึกอบรม การสังเกต การถาม การฟัง การเลียนแบบ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกับคนในกลุ่มและนอกกลุ่ม แล้วมาทดลองทำ ลองผิด ลองถูก จนได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอุทัยและอรศรี (2540) ที่กล่าวว่า

กระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาของชุมชนเกิดขึ้นด้วยวิธีการหลากหลายทั้งแบบการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำเลียนแบบ การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

รูปแบบนี้ส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เพราะมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความสามารถ ความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนและผู้สอนแต่ละคน กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตนี้มีผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ เนื่องจากมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอด ค่านิยม แบบแผนของวิถีชีวิตบุคคลและชุมชนไปสู่รุ่นต่อไปได้ อีกทั้งยังพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิตการทำมาหากิน การแก้ไข

ปัญหาให้แก่ผู้เรียนด้วย สอดคล้องกับของทิสนา (2545) ซึ่งกล่าวว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่างๆที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ซึ่งวิธีเรียนรู้ที่ใช้พอมองเห็นได้

ง่ายจากประสบการณ์ ได้แก่วิธีการฟัง การอ่าน การตอบโต้กับผู้อื่น การซัก การถาม การเขียน การสังเกต การจดจำ การเลียนแบบ การดูตัวอย่าง การลงมือทำ การคิด (คิดเปรียบเทียบ คิดวิเคราะห์ คิดไตร่ตรอง) การลงมือทำ ฯลฯ ซึ่งเป็นกระบวนการย่อยๆที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้ และวิธีเรียนรู้ที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น กระบวนการทำงานของสมอง กระบวนการคิด การเกิดเจตคติ ค่านิยม ฯลฯ เป็นต้น

จากการที่กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นฝิ่งเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มสตรีแม่บ้านบ้านต้นฝิ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว มีการช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ภายในกลุ่ม มีการเลือกคณะกรรมการกลุ่ม มีการจัดทำระเบียบข้อบังคับกลุ่ม จึงสอดคล้องกับสุพัตรา (2549) ที่กล่าวไว้ว่าการเรียนรู้ของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) โดยผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการจัดตั้งโดยสมาชิกของชุมชนที่มีความพร้อมทางความคิดระดับหนึ่งและการเรียนรู้ของกลุ่ม ลักษณะการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นที่บรรยากาศของการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดบรรยากาศของการช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ผลสำเร็จของการ

เรียนรู้จะอยู่ที่การปฏิบัติของสมาชิกที่มีความสามารถแตกต่างกัน สามารถประสานและช่วยเหลือกันตามความถนัด เกิดความสุขที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นมากกว่าจะแข่งขัน จึงดีจึงเด่น หรือกระทำเพียงเพื่อจะให้ได้รับความรู้เชิงเทคนิคเท่านั้น นอกจากนี้การเรียนรู้ของกลุ่มต้องคำนึงถึงการสร้างและสานสัมพันธ์สมาชิกให้มีบทบาทที่เหมาะสม คือมีการจัดระเบียบกลุ่มควบคู่ไปกับการสร้างความสัมพันธ์และการเรียนรู้ของกลุ่ม

ตามที่กล่าวแล้วว่ากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง เป็นกระบวนการกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ได้ร่วมพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาแนวทางแก้ไขปัญหา ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยการปฏิบัติจริง มีการระดมความคิดเห็น มีการเรียนรู้จากปัญหาใน

ชีวิตจริงเช่นเมื่อลำไยซึ่งเป็นผลผลิตที่มีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นมีราคาตกต่ำ ก็ช่วยกันคิดหาวิธีแปรรูปลำไย ซึ่งจะสอดคล้องกับที่ลีลาภรณ์ (2539) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ คือ

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกครอบครัว และชุมชนได้ร่วมกันพูดคุย

แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์ วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบแนวทางอื่นๆในการพึ่งพาตนเอง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการที่สมาชิกชุมชนได้มาร่วมกันคิดและทำงานร่วมกันเท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งพาตนเองและพัฒนาชุมชนร่วมกัน

2. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ไขปัญหามในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหา เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มก็ได้ แล้วแต่ว่ากรณีปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังงานกลุ่มหรือไม่ เมื่อมีการทดลองตามแนวทางที่ตกลงกันไว้ในกลุ่มแล้วได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไปอีก กระบวนการคิด - ทำ - ทบทวนวิเคราะห์-ทำ จึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่มและชุมชน

3. การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้ที่พยายามจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงไม่ได้หมายความว่าเพียงการยกระดับสติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยกันแก้ไขปัญหามาของตนเองได้ อันเป็นผลที่คนในชุมชนเห็นเป็นรูปธรรม

เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ไขปัญหของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นและหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

4. การเรียนรู้และการทำงานเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะความสัมพันธ์ แนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์เป็นเครือข่ายนี้คือการเรียนรู้ จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ/หรือระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอแต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีโครงสร้างค่อนข้างหลวม จุดรวมของคนหรือชุมชนที่เข้ามา เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายมักจะได้แก่การมีแนวคิดคล้ายคลึงกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่อง ประเภทเดียวกัน

จากการศึกษาพบว่า การรวมตัวกันของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง ก็เป็นการรวมกลุ่ม ของกลุ่มสตรีในหมู่บ้านที่ได้มาร่วมกันผลิตผลิตภัณฑ์ ร่วมกันคิดหาวิธีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม มีการยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและ กัน สมาชิกกลุ่มมีความเท่าเทียมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ของกลุ่มสตรี สหกรณ์บ้านต้นผึ้งจึง

เป็นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการกลุ่ม และยังเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อ กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้งมีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ตัวใดก็จะมีคนลงมือผลิตผลิตภัณฑ์ที่ ต้องการจะพัฒนาจนได้ผลตามที่กลุ่มต้องการ มีกระบวนการคิด ทำ ทบทวน วิเคราะห์ ทำ หมุน วนไป และการเรียนรู้ปัญหาของกลุ่มก็จะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง ซึ่งกลุ่มก็ได้คิดค้นที่จะ แก้ปัญหาด้วยตัวของกลุ่มเอง ซึ่งก็เป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่ม ทำให้กลุ่มมีทักษะในการ แก้ปัญหาและมีการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ อีกประการหนึ่งก็คือ การเรียนรู้และการทำงาน ของ กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้งเป็นการเรียนรู้และการทำงานเป็นเครือข่าย ดังที่จะเห็นได้ว่าเมื่อกลุ่มมี ปัญหาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มก็จะสอบถามจากกลุ่มอาชีพเหมือนกันหรือแม้กระทั่งการซื้อ วัตถุดิบในการผลิต กลุ่มก็มีการจัดซื้อวัตถุดิบบางตัวจากกลุ่มอาชีพด้วยกัน

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง จะสอดคล้องกระบวนการเรียนรู้ของประเวศ (2542) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ มีขั้นตอนจาก การ สังเกต การนำเสนอ การฟัง การถามตอบ การค้นหาคำตอบ การวิจัย การเชื่อมโยง และการ เขียนบันทึก ซึ่งการเรียนรู้ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้งก็เช่นกัน จะเริ่มจากการสังเกต ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอื่น ไม่ว่าจะไปศึกษาดูงาน ไปพบในงานจัดแสดงและจำหน่ายสินค้า การ ฝึกอบรม เมื่อสังเกตแล้วก็จะนำมานำเสนอให้สมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้ไปพบเห็นทราบด้วย มีการ ค้นหาคำตอบว่าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอื่นตรงไหน หรือเมื่อเข้าร่วม

การฝึกอบรมก็จะมีการจดบันทึก นำมาถ่ายทอดให้สมาชิกคนอื่นๆฟัง เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นหรือต้องการที่จะทำผลิตภัณฑ์ใหม่ก็มีการค้นหาคำตอบโดยการลงมือปฏิบัติจริง การทดลองทำ มีการเชื่อมโยงสูตรหรือวิธีการทำผลิตภัณฑ์เดิมเข้ากับการทำผลิตภัณฑ์ใหม่ มีการเขียนสรุปไว้เป็นสูตรของแต่ละผลิตภัณฑ์

5.2.2 ผู้นำ

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง พบว่า ปัจจัยภายในกลุ่มที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้คือ ผู้นำทั้งของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้งซึ่งก็คือคณะกรรมการกลุ่ม โดยเฉพาะนางยุพิน อนุใจ ประธานกลุ่ม นางวันเพ็ญ สุริยะวงศ์ และนางสีดา บัวโอภาส ซึ่งมาจากการที่สมาชิกเป็นผู้เลือกเป็นกรรมการ และเป็นผู้ที่มีความกล้าแสดงออก มีความรับผิดชอบ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับ

สมาชิกในกลุ่ม มีการบริหารแบบเอื้ออาทร ใกล้ชิดกับสมาชิก และมีความสามารถในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากคนในหมู่บ้าน และนายสุทัศน์ ลินธุเทียม ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ซึ่งมักจะเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม และคอยเป็นผู้ช่วยเหลือกลุ่มในด้านต่างๆ เช่น การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับ โดนต์ อาร์ เพสเตอร์แห่งสถาบันเวอจินเนีย พลีเทคนิค (อ่างในพัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ ,2529:106 – 108) ได้ให้ความหมายของผู้นำ คือ “ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเป็นที่ดำเนินงานของกลุ่ม และสามารถใช้ความรู้นั้นช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง” โดยพิจารณาความหมายนี้จะพบว่า ผู้นำต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ผู้นำต้องมีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่กลุ่มต้องการ
- 2) ผู้นำต้องมีผู้ตาม ได้แก่ สมาชิกภายในกลุ่ม
- 3) ต้องมีสถานการณ์ที่จะใช้ความรู้
- 4) ผู้นำต้องมีความสามารถที่จะใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม เข้าทำนองรู้ได้ใช้เป็น

5.2.3 การมีส่วนร่วม

จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง จะแยกเป็นสองลักษณะคือการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการระดมทุน สำหรับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้นกลุ่มจะปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนที่อยากจะเข้าร่วมเป็นแรงงานในการผลิตโดยกลุ่มจะจ่ายค่าแรงตามความถนัดและจำนวนวันที่มาทำงานและสำหรับ

สมาชิกที่ไม่มีเวลาที่จะมาร่วมกันผลิตนั้น กลุ่มก็เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมทุน แต่ถ้าหากว่าสมาชิกที่ไม่ได้มาทำงานประจำที่กลุ่ม อาจจะเข้ามาทำงานที่กลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มก็พร้อมที่จะให้โอกาสสมาชิกทุกคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตของกลุ่ม และสำหรับคณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกที่มาร่วมกันผลิตกัน ณ ที่ทำการกลุ่มนั้นก็จะมีโอกาสได้รับรู้ปัญหาของกลุ่ม ได้มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ แต่อย่างน้อยที่สุดสมาชิกกลุ่มทุกคนก็จะมีโอกาสมีส่วนร่วมในการประชุมใหญ่ของสมาชิกปีละหนึ่งครั้ง ซึ่งจะสอดคล้องกับ Cohen and Uphoff (1977) ดังนี้ การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้งนั้น จะเป็นทั้งการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการมีส่วนร่วมไม่แท้จริง การมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น จะเป็นการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มที่มาทำการผลิต ณ ที่ทำการกลุ่ม ซึ่งจะมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การตัดสินใจ การวางแผน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และมีส่วนร่วมในการประเมินผล ส่วนการมีส่วนร่วมแบบไม่แท้จริงนั้น จะเกิดขึ้นกับสมาชิกที่ไม่ได้มาทำงาน ณ ที่ทำการกลุ่ม เป็นสมาชิกที่ร่วมลงหุ้นในการผลิตซึ่งสมาชิกกลุ่มนี้จะมีส่วนร่วมในการระดมหุ้นและจะมาร่วมประชุมใหญ่สมาชิกเพื่อรับรู้ผลการดำเนินงานกลุ่มและร่วมรับผลประโยชน์จากเงินปันผลที่ได้จากการดำเนินงานกลุ่มเท่านั้น

5.2.4 การบริหารจัดการกลุ่ม

ในปัจจุบันกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้งได้มีการจัดระบบในการบริหารจัดการกลุ่มมีการวางแผนในการผลิต แผนในการจัดซื้อวัตถุดิบ แผนการตลาด มีการเลือกคณะกรรมการเข้ามาบริหารงานของกลุ่ม มีการจัดองค์กร มีการตั้งการของคณะกรรมการ มีการควบคุมการผลิตโดยคณะกรรมการกลุ่มถึงแม้ว่าคณะกรรมการกลุ่มจะไม่ค่อยได้ปฏิบัติตามบทบาทของตนเองนักเพราะหน้าที่ส่วนใหญ่จะไปอยู่ที่คณะกรรมการ 3-4 คน แต่คณะกรรมการก็ยังมีส่วนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ของกลุ่มซึ่งก็เป็นไปตามแนวคิดของอำนาจ (2544: 276-283) กล่าวว่าการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ ผู้ประกอบการจำเป็นต้องมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยจะพิจารณาถึงกระบวนการจัดการ (Management Process) ในด้านการวางแผน (Planning) การจัดการองค์การ (Organizing) การนำหรือการสั่งการ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้คือ

เป็นหลักการจัดการที่ใช้กันอยู่ทั่วไป โดยกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องสัมพันธ์กันเพื่อให้การใช้ทรัพยากรขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและตอบสนองต่อการเจริญของกิจการ

5.3 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. พัฒนาระบบการหมุนเสริมให้กรรมการฝ่ายขายและการตลาด ฝ่ายตรวจสอบและควบคุมคุณภาพ ให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. พัฒนาการเรียนรู้ของผู้นำและกรรมการเพื่อให้สามารถจัดระบบการลาหยุดงานและการเพิ่มค่าแรงในการผลิต เพื่อให้เกิดการผลิตอย่างสม่ำเสมอในรอบปี
3. พัฒนาการเรียนรู้ของผู้นำ กรรมการและสมาชิกในการสร้างเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชน เช่น ลำไย
4. หน่วยงานของภาครัฐ ควรสนับสนุนกลุ่ม ตามความต้องการของกลุ่ม ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้น

5.4 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเพื่อส่งเสริมศักยภาพกลุ่มในการจัดการบริหารจัดการเชิงธุรกิจและการตลาด
2. การวิจัยถึงจุดคุ้มทุนในการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐว่าคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่
3. การวิจัยถึงคุณภาพของแร่ธาตุหรือสารอาหารที่มีอยู่ในผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มสำเร็จรูป